

Eleştirel Okuma, Okuduğunu Anlama Becerileri ve
Okuma Motivasyonunu Geliştirmede Etkili Bir Yol

Etkileşimli Kitap Okuma (EKO)

Perihan EFE

Perihan EFE

**Eleştirel Okuma, Okuduğunu Anlama Becerileri ve Okuma Motivasyonunu
Geliştirmede Etkili Bir Yol
ETKİLEŞİMLİ KİTAP OKUMA (EKO)**

ISBN 978-625-6357-84-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mart 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Perihan EFE

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Lisans Programından mezun oldu (2006). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Sosyoloji Lisans Programını tamamladı (2016). Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Eğitimi alanında yüksek lisansını (2017) ve İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği alanında doktora eğitimini tamamladı (2022). Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda sınıf öğretmenliği yaptı (2006-2018). 2018 yılından itibaren Bilim ve Sanat Merkezinde (BİLSEM) sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-2776-1702

ÖN SÖZ

Etkileşimli kitap okuma (EKO) tekniğini doktora ders döneminde katıldığım bir atölyede keşfettim. Dinlediğim uygulama örneği daha bitmeden EKO'nun etkisine inanmış ve EKO tekniği ile harika işler yapılabileceğini düşünmüştüm.

EKO'ya ilişkin yapılan çalışmalarda, EKO'nun etkisinin, araştırıldığı alan ne olursa olsun, araştırma sonunda daima o alanda gelişmeler kaydedilmiştir. Çocukların kelime hazinesi, dinlediklerini veya okuduklarını anlama becerileri, yazı farkındalıkları, yazma becerileri, matematiksel kavramları bilme düzeyleri EKO uygulamaları sayesinde gelişmiştir. Bunlara ek olarak öğretmen ve öğrencilerin bu tekniği çok sevmeleri beni konuyla ilgili çalışma yapmam konusunda cesaretlendirmişti.

Üniversitedeki hocalarıma EKO ile ilgili yapmak istediklerimi anlattım ve onların da görüşleri doğrultusunda doktora tez için konu netleşmiş oldu. Doktora sürecinin ne kadar zahmetli olduğunu yaşayanlar ve onların yakınındakiler çok iyi bilir. Tüm zorluklara ek olarak dünya genelinde yaşanan malum salgın hastalık işimi daha da zorlaştırmıştı. Bu süreçte -ki uzun bir süreçti- çalışmaya devam edebildiysem bunda EKO'ya olan inancımın tam olması etkili oldu.

Dileğim, bende heyecan uyandıran bu tekniğin tüm meslektaşlarım ve ebeveylerde de aynı heyecanı uyandırması, onlar tarafından bilinmesi ve uygulanmasıdır. Bu dileğin gerçekleşmesi için atılan adımlardan biri şüphesiz elinizdeki bu kitaptır.

Kitap, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisanüstü Eğitim Enstitüsünde Prof. Dr. İrfan BAŞKURT danışmanlığında yürütülen ve 2022 yılında tamamlanan, *Etkileşimli Kitap Okumanın Eleştirel Okuma, Okuduğunu Anlama Becerilerine ve Okuma Motivasyonuna Etkisi* başlıklı doktora tez çalışmasının ürünüdür.

Kitap, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; okuma, eleştirel okuma, okuma motivasyonu ve etkileşimli kitap okumaya ilişkin kuramsal çerçeve; ikinci bölümde EKO uygulama öncesi adımlar, planlama; üçüncü bölümde uygulama örnekleri ve son bölümde değerlendirme yapmanıza yardımcı olacak ölçme araçları sunulmuştur.

EKO uygulamaları, başlangıçta uğraştırıcı gibi görünse de, düzenli bir şekilde uyguladığınızda aldığınız yol sizi de şaşırtacaktır. Meslektaşlarımın, ebeveynlerin ve çocuklarla birlikte kitap okuyacak herkesin bu mutlu şaşkınlığı yaşaması dileğiyle...

2023

Perihan EFE

ORCID No: 0000-0002-2776-1702

İÇİNDEKİLER

Perihan EFE.....	iii
Ön Söz.....	iv

1. BÖLÜM OKUMA

Okuma	1
Okumanın Amaçları	2
Okuduğunu Anlama	2
Okuduğunu Anlama Eğitimi	4
Eleştirel Okuma	7
Eleştirel Okuma Öğretimi	9
Okuma Motivasyonu	16
İçsel Motivasyon	19
Dışsal Motivasyon	19
Okuma Modelleri	21
Etkileşimli Kitap Okuma (EKO)	23
2-3 Yaş Grubundaki Çocuklar İçin EKO	23
4-5 Yaş Grubundaki Çocuklar İçin EKO	24
Sosyokültürel Bilişsel Kuram	26

2. BÖLÜM UYGULAMA ÖNCESİ ADIMLAR

Kitapların Seçilmesi	29
Uygulama Planlarının Geliştirilmesi	32
Aşamalı Sorumluluk Aktarım Modeli	32

3. BÖLÜM ÖRNEK UYGULAMALAR

Örnek Uygulama Planları	37
“Kütüphanedeki Aslan” Detaylı EKO Planı	37
Kütüphanedeki Aslan 1. Okuma Planı	38
Kütüphanedeki Aslan 2. Okuma Planı	41
Kütüphanedeki Aslan 3. Okuma Planı	42
Etkinlik Şemaları	45
“Roko Püfleyen Küçük Dinozor” Detaylı EKO Planı	47
Roko Püfleyen Küçük Dinozor 1. Okuma Planı	48

Roko Püfleyen Küçük Dinozor 2. Okuma Planı	51
Roko Püfleyen Küçük Dinozor 3. Okuma Planı	52
Etkinlik Şemaları	55
“Üç Soru” Detaylı EKO Planı.....	61
Üç Soru 1. Okuma Planı.....	61
Üç Soru 2. Okuma Planı.....	64
Üç Soru 3. Okuma Planı.....	65
Etkinlik Şemaları	67
“Kelime Koleksiyoncusu” Detaylı EKO Planı.....	70
Kelime Koleksiyoncusu 1. Okuma Planı.....	70
Kelime Koleksiyoncusu 2. Okuma Planı.....	72
Kelime Koleksiyoncusu 3. Okuma Planı.....	73
Etkinlik Şemaları	74
“Cömert Ağaç” Detaylı EKO Planı	75
Cömert Ağaç 1. Okuma Planı	75
Cömert Ağaç 2. Okuma Planı	77
Cömert Ağaç 3. Okuma Planı	78
Etkinlik Şemaları	79
“Zafer Kimin?” Detaylı EKO Planı	81
Zafer Kimin 1. Okuma Planı	81
Zafer Kimin 2. Okuma Planı	83
Zafer Kimin 3. Okuma Planı	84
Etkinlik Şemaları	85
“Öfke” Detaylı EKO Planı	90
Öfke 1. Okuma Planı	90
Öfke 2. Okuma Planı	91
Öfke 3. Okuma Planı	92
Etkinlik Şemaları	93
“Hiçbir Şey Yapmama Günü” Detaylı EKO Planı	99
Hiçbir Şey Yapmama Günü 1. Okuma Planı.....	99
Hiçbir Şey Yapmama Günü 2. Okuma Planı.....	101
Hiçbir Şey Yapmama Günü 3. Okuma Planı.....	103
Etkinlik Şemaları	105
“Farklı ama Aynı” Detaylı EKO Planı.....	114
Farklı ama Aynı 1. Okuma Planı.....	114
Farklı ama Aynı 2. Okuma Planı.....	117
Farklı ama Aynı 3. Okuma Planı.....	118
Etkinlik Şemaları	119

4. BÖLÜM DEĞERLENDİRME

Eleştirel Okuma Testi.....	126
Eleştirel Okuma Testi Puanlanma ve Yorumlama	135
Okuma Motivasyonu Ölçeği	136
Okuma Motivasyonu Ölçeği Puanlanma ve Yorumlama.....	138
Okuduğunu Anlama Başarı Testi - Metin 1	139
Okuduğunu Anlama Başarı Testi - Metin 2.....	141
Okuduğunu Anlama Başarı Testi Puanlanma ve Yorumlama	143
Kaynakça	145

TEŐEKKÖR...

Doktora eğitimi sürecinde ve sonrasında desteğini benden esirgemeyen kıymetli danıőman hocam Prof. Dr. İrfan BAŞKURT'a sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

1. BÖLÜM

OKUMA

OKUMA

Okuma, geçmişten günümüze önemini koruyan bir beceridir (Keskin ve Baştuğ, 2013). Okumaya verilen önem, onu her dönemde tanımlamayı ve açıklamayı gerektirmiştir. Eskiden “yazılı simgeleri seslendirme” ya da “yazıların şifresini çözme” biçiminde yapılan tanım, bugün geçerliliğini yitirmiştir (Başaran, 2013). Çünkü gelişmiş toplumlar tarafından bir metni okuyup yazmak, bugün için okuryazarlık düzeyi olarak kabul edilmemektedir.

Sözlük anlamı; iletişime, anlaşmaya yarayan yazılı, basılı veya bir nesneye oyulmuş simgelerin algılanması ve anlamlarının kavranması (Öncül, 2000, s. 820) olan okumaya ilişkin bilim insanları farklı tanımlar yapmışlardır. Bu tanımların neredeyse tamamında anlamanın vurgulandığı görülmektedir. Okumaya ilişkin tanımlara bakıldığında; Özdemir (2018)’in okumayı, yazılı sözcükleri duyu organları yoluyla algılayıp bunları anlamlandırma, kavrama ve yorumlamaya dayanan zihinsel bir etkinlik; Demirel (2014)’in bilişsel davranışlar ile psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla, yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliği olarak tanımladığı görülmektedir.

Ayrıca Coşkun (2002)’un görme, dikkat, algılama, hatırlama, seslendirme, anlamlandırma, sentezleme, çözümleme ve yorumlama gibi farklı bileşenleri kapsayan, karmaşık bir zihinsel süreç; Koda (2007)’nin metinden anlam çıkarma süreci ve Akyol (2015)’un “Ön bilgilerin kullanıldığı, yazar ve okuyucu arasında etkili iletişime dayalı, uygun bir yöntem ve amaç doğrultusunda düzenli bir ortamda gerçekleştirilen anlam kurma süreci” biçiminde tanımladığı görülmektedir.

Sonuç olarak, okumanın anlamadan ayrı düşünülmeyen bir beceri olduğu ve bu becerinin birden fazla alt beceriyi kapsadığı söylenebilir. Ayrıca okumanın değerlendirme, sonuç çıkarma vb. üst düzey düşünmeyi gerektiren zihinsel bir aktivite olduğu, zihinsel yönünün yanında psikomotor yönünün de bulunduğu ve karmaşık bir süreç olarak ifade edildiği görülmektedir.

Okumanın Amaçları

Yetişkinlerin ya da çocukların neden okuduklarını anlamaya yönelik araştırmalar yapılmıştır. Konuyla ilgili Guthrie ve Greany (1991, s. 89) yaptıkları araştırmada, yetişkinlerin bilgi edinme, topluma katılım, kişisel gelişim ve mesleki yetkinlik amacıyla okudukları sonucuna ulaşmışlardır. Greany ve Neuman (1990) ise çocukların, okulda veya hayatta başarılı olmayı öğrenmek için (fayda), keyif aldıkları ya da ilgi duydukları için (zevk) ve boş zamanlarında can sıkıntısından kurtulmak için (kaçış) okudukları sonucuna ulaşmışlardır.

Yukarıda bahse konu iki araştırmada da katılımcıların okuma nedenleri arasında açık benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisinde de amaç, okulda veya iş yerinde başarının (bilişsel yöne vurgu) ya da eğlencenin (duyuşsal yöne vurgu) devamlılığını sağlamaktır. Benzer bir sınıflama Sadoksi tarafından da yapılmıştır. Sadoksi'ye göre duyuşsal hedefler, okumaya yönelik olumlu tutumun ve okumada kişisel ilgi ve zevklerin geliştirilmesidir. Bilişsel hedefler ise problem çözme becerilerinin geliştirilmesi ve bireyin zihninin ve ruhunun özgürleştirilmesi yönündedir (Sadoksi, 2004, ss. 47-56).

Okumanın amacı yukarıda farklı biçimlerde dile getirilmiş olsa da açıklamaların her biri dikkatle incelendiğinde, okumanın temel amacının metni anlama olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle anlamamanın gerçekleşmediği bir okuma, amacına ulaşmamıştır. Anlamamanın olmadığı bir okumanın sadece sembolleri seslendirmek olduğu düşünüldüğünde seslendirmenin bilgi birikimini artıracığı, keyif vereceği ya da can sıkıntısını ortadan kaldıracığı söylenemez. Bu nedenle okumadan ayrı düşünülme anlama, okumanın temel amacını oluşturmaktadır.

Okuduğunu Anlama

Okuduğunu anlama, yazılı bir materyali kavrama düzeyini ifade eder (Rose vd., 2000; Weih, 2018; Çiftçi, 2007, s. 2; Aktaş ve Bayram, 2018). Bu çerçevede bir metnin farklı kişiler tarafından farklı düzeylerde anlaşılabilirliğini söyleyebiliriz. Nitekim konuyla ilgili literatürde anlama düzeylerine ilişkin sınıflandırmalar yapıldığı görülmektedir.

Robinson ve Good'a (1987, ss. 145-146) göre okuduğunu anlamamanın, basit, yorumlayıcı ve sorgulayıcı anlama olmak üzere üç düzeyi vardır. Basit anlama düzeyinde, metinde verilen bilgileri hatırlamaya yönelik beceriler (bilgiyi bulma, toplama, yönergeleri izleme vb.) bulunmaktadır. Yorumlayıcı düzey, üst düzey düşünmeyi gerektiren fikirleri ya da becerileri (önemli yerleri bulma, seçme, düzenleme; özetleme, sonuçları ve etkileri değerlendirme, genellemeler yapma, yazara

ait bir fikri tamamlama, karşılaştırmalar yapma vb.) kapsamaktadır. Sorgulayıcı düzeyde ise genel olarak eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. Okunanlar; kalite, değer, gerçeklik, tarafsızlık, tutarlılık, yeterlilik vb. birçok açıdan karşılaştırılır. Yazarın amacı, uzmanlığı, bilgi kaynaklarının güvenilirliği, konu, dil, ortam açısından değerlendirilir (Yılmaz, 2008).

Bloom Taksonomisi temel alındığı zaman edebî, çıkarımsal, uygulama ve değerlendirme olmak üzere çeşitli anlama düzeyleri görülmektedir (Bloom, Engelhart, Furst, Hill ve Krathwohl, 1956, akt. Weih, 2018). Edebî anlama düzeyi; metindeki kişi, olay, yer, zaman vb. gibi metne dayalı bilgilerin verildiği düzeydir. Çıkarımsal düzeyde, metnin verdiği mesaja ulaşılmaktadır. Uygulama düzeyinde, metinden alınan bilgilerin başka bir alanda ya da hayatta uygulanabilmesi söz konusudur. Değerlendirme düzeyinde ise metin aracılığıyla ulaşılan bilgiler bir ölçütle kıyaslanıp sonuca varılır.

Tarihsel açıdan bakıldığı zaman, okuduğunu anlama eğitiminin uzun zamandan beri tartışıldığı görülmektedir. Benjamin Franklin okurların, okudukları metni değerlendirebilmeleri için “Ağırlıklı Özellikler Testi”ni geliştirmiştir (Block, 1993). Thorndike (1917) ise “okumanın mantık yürütme” yi gerektirdiğini belirtmiştir. Ancak o dönemde öğrencilere bilişsel stratejiler pek öğretilmemiştir. Nitekim Durkin’in (1978) ilköğretim okullarında anlama eğitimi verilir verilmemesine ilişkin yaptığı araştırma, bu veriyi doğrulamaktadır. Araştırma sonunda, sınıflarda neredeyse hiç (yüzde 1’den az) anlama eğitimi verilmemesi görülmüştür. Ayrıca, sorgulayıcı, denetçi, ödev verici ve kontrolör olarak nitelendirilen öğretmenlerin anlama eğitiminde, metin odaklı sorularla değerlendirmelerde buldukları sonucuna ulaşmıştır.

Okuduğunu anlamaya ilişkin olarak yapılan diğer bazı araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Pressley, Wharton-McDonald, Mistretta-Hampston ve Echevarria, 1998; Taylor, Pearson, Clark ve Walpole, 2000; Taylor, Peterson, Pearson ve Rodriguez, 2002). Türkiye’de Ateş ve Akyol’un (2013) yapmış olduğu araştırmada da öğretmenlerin, öğrencilerin anlamayıp anlamadıklarını sadece sorular aracılığıyla sorguladıkları ve strateji öğretimine ilişkin bir uygulamayı neredeyse hiç uygulamadıkları belirlenmiştir.

Okumanın bilişsel boyutu yıllar öncesinde fark edilmiş ve vurgulanmış olmasına rağmen okuduğunu anlamaya ilişkin olarak strateji eğitimi ancak 1970’lerin sonunda başlayabilmiştir (NRP, 2000; Carrel, 1989; Barnett, 1988).

Okuduğunu anlama sadece akademik değil sivil hayatta da başarı için gerekli olan kritik becerilerden biridir (Ritchey, Palombo, Silverman ve Speece, 2017; Kim

ve Wagner, 2015). Bu nedenle, öğrencilere okuduğunu anlamama becerilerini küçük yaşta kazandırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Okuduğunu Anlama Eğitimi

Yapılan çok sayıdaki araştırma bulgularına göre; öğrencilerin, okuduğunu anlama becerilerini geliştirmenin öğretimi konusunda stratejiler önem taşımaktadır (Pressley, Johnson, Symons, McGoldrick ve Kurita, 1989; Barnett, 1988; Rosenshine ve Meister, 1994; Rosenshine, Meister ve Chapman, 1996; NRP (Ulusal Okuma Paneli), 2000; Jonson, 2006; McNamara, 2007; Pressley, 2000; Weih, 2018; Siegler, 2000; Kanmaz, 2012; Demirel ve Epçaçan, 2012; Yılmaz ve Top, 2015; İler, 2018). Okuduğunu anlama stratejileri, okurun belirlediği hedeflere ulaşmak için seçtiği, kontrol ettiği, bilinçli ve kasıtlı eylemler (Barnett, 1988); okurun zorlandığı yerde kullandığı bilişsel araçlardır (Piloneita, 2006).

Stratejiler, üzerinde düşünmeyi gerektiren bilinçli eylemlerdir (Duffy, 2009, s. 13). Ancak, Grabe ve Stoller (2011, s. 9) okurken anlamı bilinmeyen sözcüğü atlamak ya da anlaşılmayan bölümü tekrar okumak gibi stratejilerin üzerinde düşünülmeden, hızlıca uygulandığını belirtmektedir. Bu bağlamda, stratejiler öğrenilip tekrar edilerek, okuma sürecinde otomatik olarak kullanılabilir. Bunun için stratejilerin öğretiminde bazı durumlara dikkat etmek, bazı aşamaları takip etmek gerekmektedir. Genel olarak, okuma sürecinde kullanılan bilişsel stratejilerin eğitiminde şu aşamalar vurgulanmıştır (Palinscar ve Brown, 1984; Pressley, Almasi, Schuder, Bergman ve Kurita, 1994);

- Öğretmen ve öğrenci kendi bilişsel sürecine ilişkin farkındalık geliştirmeli,
- Öğretmen stratejilerin öğretimi sürecinde model olup öğrenciye rehberlik etmeli,
- Öğrenci stratejileri içselleştirip ustaca kullanana kadar öğretmenle birlikte uygulamalıdır.

Gaskins'e (2006, s. 195) göre, strateji öğretiminin etkili olabilmesi için öğretmen model olarak stratejileri göstermeden önce öğrenciye stratejinin ne olduğunu ve ne işe yaradığını açıklamalıdır. Açıklamalar, öğrenciyi bir stratejiyi neden kullanması gerektiğine ikna etmek, öğrencinin uygulamalar sırasında çaba sarf etmesini ve istekli olmasını sağlamak için yapılmaktadır. Öğrenci ikna edilip motivasyonu artırıldıktan sonra, stratejilerin nasıl uygulandığı modellenerek öğretilmelidir. Öğretmen rehberliğinde başlayan bu süreç, öğrencinin tek başına süreci yürütebileceğinden emin olunana kadar devam ettirilmelidir. Ayrıca öğretmen, strateji kullanımına ilişkin kişisel deneyimlerini paylaşmalı, öğrenciye zorlandığı

zamanlarda ipucu vermelidir (Gaskins, Anderson, Pressley, Cunicelli ve Satlow, 1993).

Öğretmenlerin sınıfta öğrencilerine öğretebilecekleri, öğrencilerin yalnız başlarına kullanabilecekleri okuduğunu anlama stratejileri aşağıda Tablo 1.1’de verilmiştir.

Tablo 1.1. Okuduğunu anlama stratejileri.

Okuduğunu Anlama Stratejileri			
• Göz gezdirme,	• Okuma amacını belirleme,	• Anlamayı izleme,	• Tahmin etme,
• Arka plan (ardıyöre) bilgisine erişim,	• Gözden geçirme,	• İşbirlikli öğrenme,	• Göz gezdirme,
• Tahmin etme,	• Tahminleri kontrol etme,	• Hikâye haritaları kullanma,	• Dikkatle okuma,
• Amaç belirleme,	• Soru sorma,	• Soru sorma,	• Soru sorma,
• Soru sorma,	• Sorulan soruları yanıtlama,	• Soru cevaplama,	• Tekrar okuma,
• Hikâye unsurlarını belirleme,	• Bağlamı belirleme,	• Özetleme ve	• Empati kurma,
• Zihinde canlandırma,	• Özetleme,	• Grafik düzenleyicileri kullanma.	• Görselleştirme ve
• Anlamayı izleme,	• Sonuç çıkarma,		• Sonuç çıkarma.
• Özetleme,	• Kelimenin anlamını bağlamdan çıkarma,		
• Sonuç çıkarma,	• Anlamayı izleme,		
• Karakter özelliklerini belirleme,	• Metnin bir bölümünü başka bir bölüme bağlama ve		
• Not alma ve	• Yazarı ve metni eleştirme.		
• Kendi cümleleri ile ifade etme.			
Gaskins (2006, ss. 197-198)	Grabe ve Stoller (2011, s. 10)	NRP (2000)	Barton (2013, s. 91)

Bu stratejiler, metne ilişkin fikir edinmeye (göz gezdirme), okunanların bilinilenlerle ilişkilendirilmesine (ardıyöre bilgisine erişim), okurun ne okuduğunu kontrol etmesini kolaylaştırmaya (tahmin etme), metinde aranan detaya dikkat etmeye (amaç belirleme) katkıda bulunur. Okurun anlamaya istekli olduğunu gösterir (soru sorma). Kurgudaki en önemli bilgilerin hatırlanmasına yardımcı olur (hikâye unsurlarını belirleme). Olayların somutlaştırılmasına (zihinde canlandırma), okunan metnin üzerinde bilinçli düşünmeye (anlamayı izleme), metnin anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmeye olanak tanır. Metindeki boşlukların doldurulmasına (sonuç çıkarma) katkı sağlar, çünkü yazarlar her şeyi yazmazlar.

Boşlukların doldurulması, ögeler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi konusunda hikâye haritaları da önemli görülmektedir (Vacca vd., 2015, s. 281). Çünkü ögeler belirlenip aralarındaki ilişki netleştirildiğinde hikâyeyi kavramaya yardımcı olacak soruların üretilmesi ya da yanıtlanması da kolaylaşmaktadır.

Okuduğunu anlama stratejilerinin çok çeşitli olduğu söylenebilir. Kullanım yerleri, şekilleri farklı olsa da temelde hepsinin kullanım amacı, okunan metni anlamayı sağlamaktır. Okumanın bir süreç olduğu düşünüldüğünde (Coşkun, 2002; Koda, 2007; NARAP, 2006) bu sürecin başından sonuna, anlamının gerçekleşmesi için stratejilerin kullanılması gerekmektedir. Stratejiler okuma sürecinde kullanıldıkları zamana göre; okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası stratejiler olarak kategorize edilmiştir (Duffy, 2009, ss. 19-22, Weih, 2018; Güngör, 2005; Demirel ve Epçaçan, 2012):

Tablo 1.2. Okuma sürecinde kullanılan stratejiler.

Okuma Sürecinde Kullanılan Stratejiler		
Okuma Öncesi Stratejiler	Okuma Sırası Stratejiler	Okuma Sonrası Stratejiler
<ul style="list-style-type: none"> • Amaç belirleme • Göz gezdirme • Tahmin etme • Ön bilgileri harekete geçirme • Sorular belirleme • Görsel okuma 	<ul style="list-style-type: none"> • Anlamayı izleme • Sorgulama • Özetleme • Tekrar okuma • Ön bilgileri harekete geçirme • Tahmin etme • Not alma • Altını çizme, işaretleme • Görselleştirme (hikâye haritaları ya da grafik düzenleyicileri kullanma) • Gözünde canlandırma • Okuma hızını ayarlama • Bilinmeyen sözcüğün anlamını bağlamdan bulmaya çalışma • Anlaşılmayan yerleri belirleme 	<ul style="list-style-type: none"> • Özetleme • Ana fikri bulma • Temayı belirleme • Sonuç çıkarma • Değerlendirme • Analiz- Sentez yapma • Metnin tamamına ya da bir bölümüne ilişkin resim yapma • Görselleştirme (hikâye haritaları ya da grafik düzenleyicileri kullanma)

Okumaya başlamadan önce uygulanan stratejiler, zihni okumaya hazırlar ve okuyucuda merak uyandırır. Okuma öncesinde metne göz gezdirmek metinle ilgili var olan bilgileri aktif hale getirir. Yeni bilgiler, eski bilgilerle ilişkilendirilir. Böylece yeni bilgi daha kolay öğrenilir ve akılda daha uzun süre kalır. Amaç belirleme, metne yönelik tahminlerde bulunma, sorular sorma ya da görsel okuma

yapma metnin yapısına ilişkin okuyucunun bir fikir edinmesine, metne bir bütün olarak yaklaşmasına olanak tanır.

Okuma sırasında uygulanan stratejiler, okunan metne ilişkin düşünmeye, satır aralarını okumaya, çeşitli bağlantılar kurmaya (karakter-olay, yer-zaman vb.), metnin vermek istediği mesajı anlamaya katkı sağlar. Okuma öncesinde metne yönelik yapılan tahminlerin doğruluğunu kontrol etmek, yeni tahminlerde bulunmak, ardından yeni tahminlerin doğruluğunu kontrol etmek, metni dikkatle takip etmeyi gerektirir. Okuma sırasında anlaşılmayan bölümlerin tekrar okunması, anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamlarının bağlamdan çıkarılması, okurun kendi cümleleri ile notlar alması, önemli gördüğü yerleri işaretlemesi ve buna benzer birçok strateji okuma sürecinde metnin anlaşılma düzeyini artırır.

Okuma sonrasında uygulanan stratejilerle, okunan metnin yeniden düzenlenip değerlendirilir. Bu aşamada okur, okuma öncesinde belirlediği amaca ulaşip ulaşmadığını, metinde anlaşılmayan bölümlerin olup olmadığını, metindeki ana düşünceyi bulup bulamadığını denetler. Okur, metinde neler olduğunu düşünür, önemli fikirleri yeniden yapılandırır, organize eder, yorumlar ve değerlendirir.

Her ne kadar stratejiler okuma sürecine göre kategorize edilmiş ve öğrenciler için yararlı bir organizasyon yapısı olarak düşünülmüş olsa da kategoriler çok sert çizgilerle birbirinden ayrılmamıştır. Başlamadan önce kullanılan bir strateji (tahmin etme, soru sorma vb.) okuma sırasında ve okuma sonrasında da uygulanabilmektedir. Mesela metnin başında metne ilişkin bir tahminde bulunan okuyucu metni okurken tahmininde yanıldığını anlayıp, yeni bir tahminde bulunarak yeni tahminin doğru olup olmadığını anlamak için metni dikkatle takip edebilmektedir. Burada amaç, stratejilerin ayrı ayrı değil birlikte kullanıldığı, anlamının bir süreç olduğu ve anlamının okuma sonrasında da devam ettiğini öğrencilerin fark etmelerini sağlamaktır.

Kitabın üçüncü bölümünde verilen okuma planları hazırlanırken okuduğunu anlama becerilerini geliştirmek amacıyla okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası süreçlerde okuduğunu anlama stratejileri kullanılmıştır. Özellikle *tahmin etme, soru sorma, yazarın amacını belirleme* ve *özetleme* stratejileri tüm kitaplar için seçilip uygulanmıştır.

ELEŞTİREL OKUMA

Eleştirel okuma konusunu ele almadan önce, eleştiri kavramını açıklamak gerekmektedir. Eleştiri, Türkçe Sözlük'te; (1) doğru ve yanlış yönleri bulup göstermek amacıyla inceleme işi, (2) sanat veya edebiyat eserini her yönüyle değerlendirme ya da (3) bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınama